

Képzés és Gyakorlat

Training & Practice

18. évfolyam, 2020/3–4. szám

Képzés és Gyakorlat

A Szent István Egyetem Kaposvári Campus Pedagógiai Kar és
a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának
neveléstudományi folyóirata

18. évfolyam 2020/3–4. szám

Szerkesztőbizottság

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Szerkesztők:

Pásztor Enikő, Molnár Csilla

Kloiber Alexandra, Frang Gizella, Patyi Gábor;

Kitzinger Arianna angol nyelvi lektor

Szerkesztőbizottsági tagok:

Podráczky Judit, Varga László, Belovári Anita,

Kövérné Nagyházi Bernadette, Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Sántha Kálmán

Nemzetközi Tanácsadó Testület

Ambrusné Kéri Katalin, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, HU

Andrea M. Noel, State University of New York at New Paltz, USA

Bábosik István, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, HU

Horák Rita, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka (Szerbia),

Tünde Szécsi, Florida Gulf Coast University, College of Education, Fort Myers, Florida, USA

Jaroslav Charchula, Jesuit University Ignatianum In Krakow, Faculty of Pedagogy Krakow, PO

Suzy Rosemond, KinderCare Learning Center, Stoneham, USA

Krzysztof Biel, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Jolanta Karbowniczek, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Maria Franciszka Szymańska, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Abdülkadir Kabadayı, Necmettin Erbakan University, A.K. Faculty of Education, Konya, TR

Szerkesztőség

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

Képzés és Gyakorlat Szerkesztősége

E-mail: kissne.zsamboki.reka@uni-sopron.hu

9400, Sopron, Ferenczy János u. 5.

Telefon: +36-99-518-930

Web: <http://trainingandpractice.hu>

Web-mester: Horváth Csaba

Felelős kiadó: Varga László dékán

A közlési feltételeket

a <http://trainingandpractice.hu> honlapon olvashatják szerzőink.

Képzés és Gyakorlat

Training and Practice

18. évfolyam, 2020/3-4. szám

Volume 18, 2020 Issue 3-4.

RECENZÍÓK

DOI: 10.17165/TP.2020.3–4.20

Parapatics, A. (2020). A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés: Tények, problémák, javaslatok.

Budapest: Tinta Könyvkiadó. 136 p. ISBN: 9789634092438

Aktuális, időről időre visszatérő kérdéskört érint Parapatics Andrea 2020-ban megjelent, *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények, problémák, javaslatok* című kötete. A regionális nyelvváltozatok oktatásban betöltött súlyát, szerepét, helyét vizsgálta a szerző több, nagyobb mintavételű kutatás részeként, melyek eredményeiből, kiegészítve saját tapasztalataival, vonja le – több ízben is - a tanulságot: a nyelvi variabilitást „méltánytalan magyar mentalitás” övezi. Az eredmények bemutatásán túl a kettősnyelvűség pedagógiai lehetőségeire is hoz példát a kötet. Az öt nagy fejezetből álló kiadványt, amely a Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához címet viselő sorozat 209. kötete, a Tinta Könyvkiadó jelentette meg. A szerző a Veszprémi Egyetem docense, és 2013-ban szerzett doktori fokozatot (disszertációs témája a fiatalok nyelvi mentalitása és a szleng volt). Parapatics Andrea évek óta foglalkozik nyelvjárási jelenségekkel is, elsősorban az ifjúság és az oktatás viszonylataiban. Élőnyelvi kutatásai és tudományos munkássá-

ga, publikációs aktivitása jelentős. 2020 októberében sikeresen habilitált.

Az Előszóban rögzíti a szerző, hogy a nyelvjárási beszélőkre napjainkban jellemző kettősnyelvűség a köznyelv és a regionális nyelvváltozat birtoklásából fakad. Ez pedig felveti a nyelvi alapú megőrzés kérdését, hiszen a területi változatok használatának megítélése gyakran negatív, lenézett a normához képest. Jóllehet a nyelvjárási jelenségek megjelennek az élő nyelvhasználatban, ezáltal a diákok iskolai produkcióiban, tehát az anyanyelvváltozatokkal foglalkozni kell/kellene az oktatásban is. A szerző álláspontja szerint a helyzet egyik, lehetséges megoldása egy szakamódszertan összeállítása lenne, amit a tanárok használhatnának dialektológiai ismeretek közvetítésére.

Az elméleti háttér érintőleges felvázolásra, valamint fogalommagyarázatra törekszik a Bevezető részben Parapatics. Abból indul ki, hogy a nyelv területi változatai egy adott közösségen belül viszonylag egységes rendszereket alkotnak és képesek a nyelv

valamennyi funkcióját ellátni. De ahogy a világ, úgy a nyelv, a nyelvi rendszer is változik. Így ezek leírására a korábbi elméleti keretek nem alkalmasak, tehát időszerű lenne a szemléletváltás a terminológia szintjén is. Jóllehet a kötetben még a hagyományos fogalmak tűnnek fel, de ezeket kiegészíti újszerű ötletekkel a szerző, amelyeket a későbbi fejezetekben részletez. Hazai és külföldi szerzők egyaránt foglalkoznak a napjainkban tetten érhető jelenséggel, a regionális köznyelvűséggel, melynek részeként a normahatárok elmosódnak, ezáltal kialakul egy „köztes nyelvhasználati sáv”. A nyelvjárások közelednek a köznyelvhez, de kihalásukról nem beszélhetünk – utal Parapatics az egyik sűrűn hangoztatott nyelvi babonára.

Bár a variabilitás együtt jár a nyelvhasználattal, a nyelvjárási beszédmodot diszkrimináció éri: a standard elsődleges, helyes megoldást sugalló szereppel bír. A jelenség kapcsán Lanstyák nyelvi standardizmusról ír, Kontra pedig arról, hogy a magyar nyelvhasználó többnyire az egyetlen helyes megoldást keresi, ez pedig a köznyelvi változat. Ebből kiindulva már 2006-ban arra hívta fel a figyelmet, hogy ez akár a lingvizizmus felé vihet. A regionalizmusok általános megítélésével kapcsolatos elméletek felvázolása után Parapatics Andrea a fiatalok attitűdjeit, ismereteit elemzi. Arra törekedett, hogy objektív adatokkal is alátámassza feltételezéseit, pedagógusként gyűj-

tott tapasztalatait. Először egy 2017-es kutatásra hivatkozik: online kérdőívvel fordult a nappali tagozatos, aktív státuszú egyetemistákhoz, akik nem ugyanott élnek, ahol tanulnak. Egy hét alatt 548-an töltötték ki a kérdőívet. Az összesített eredményekből az derült ki, hogy az adatközlők közel felének kijavították már a beszédét. A szerző példát is említ, mind a kiejtés, mind az alaktan és a mondattan területéhez kapcsolódóan. A kutatás nyomán arra is választ kaphatunk, kik igazítják helyre az adatközlőket: általában a csoporttársak, illetve a szoba- és lakótársak. A 2. fejezetben ugyanakkor nem csak a fiatalok nyelvjárási tudatát elemzi, hanem az idősebbekét is. Parapatics hipotézise szerint a beszélők gyakran köznyelvűnek vélik saját lakóhelyük beszédmódját, vagyis nem mindig vannak tisztában nyelvhasználatuk regionális tényezőivel. Ennek alátámasztására a szerző szociolingvisztikai interjúkat készített – csatlakozva az Új Magyar Nyelvi Atlasz projektjéhez - 8 kutatóponton 95 fővel. Ebből 51-en válaszoltak a szociolingvisztikai kérdőív kérdéseire. Csaknem 12 órányi anyag készült így, a válaszadók 30 év fölöttiek voltak. A vizsgálat – többek között – azt igazolta, hogy adott tájegység beszélői nincsenek „magabiztosan” tudatában regionális nyelvi sajátosságainak, bár a különbséget érezték más területi változatok és saját nyelvhasználatuk között. De azt is alátámasztotta a kutatás, hogy az anyanyelvi nyelvjárási

tudat nincs összefüggésben az iskolázottsággal.

Más vizsgálatok arra mutattak rá, hogy a fiatalok agyi szótárában (mentális lexikonjában) is helyet kapnak bizonyos tájszavak, cáfolva ezzel is a nyelvjárások eltűnésével kapcsolatos tévhitet. A tapolcai Batsányi János Gimnázium és Kollégium volt az adatgyűjtés egyik helyszíne, ahol a szerző 10 évig tanított. Először 2014-ben végezte el a kutatást, aztán 2018-ban, de az eredmények szinte ugyanazok lettek. Először 112, majd 200 tanuló töltötte ki a kérdőíveket. A legáltalánosabban és az alig használt tájszavakat táblázat is szemléletei a kötetben. Kiderül: a sámlí szót például a fiatalok 64, illetve 71,5 százaléka említette és használta. 2019-ben következett egy újabb kutatás, amelyben a siófoki szakgimnázium 60 diákja vett részt. Az eredmények alapján kiderült, az ifjúság nyelvhasználatától sem áll távol a regionalizmus. Érdekes kérdés, hogy írásban vajon ezek a jegyek mennyire jelennek meg. A tapolcai diákok esetében a szerző részt vevő megfigyeléssel is gyűjtött adatokat. A regionalizmus a középiskolások írásán is nyomot hagyott, például a felső nyelvállású magánhangzók megrövidülésénél vagy az intervokális nyújtásnál. A 3. fejezet kitér még a közösségi médiában megjelenő véleményekre is, amelyek a nyelvjárási jegyeket mutató nyelvhasználatot érintik. A passzívan gyűjtött nyelvjárási adatok által Parapatics igyekezett bemutatni

a közösségi média szerepét. Előzetes feltevése az volt, hogy a közösségi oldalakra posztolt bejegyzések gyakran tartalmaznak nyelvjárási jegyeket. A véletlenszerűen vett minta alapján elmondható, hogy a normatív nyelvváltozatot követő szemlélet sokaknak azt sugallja, javítsák ki mások közléseit. Vagyis az online téren kommunikáló embereket érdeklik a nyelv szabályai, de a több-normájú nyelvszemléletről nincs tudásuk, tapasztalatuk. A közoktatásban ezt nem tanulták.

A regionális változatok révén formálódik a nyelvi sokszínűség és a helyi kötődés. A közoktatás célja is a regionális értékek tárogatása az iskolai tevékenységek során, miközben a standardközpontú szemlélet uralkodik. A köznyelv kizárólagos normaként érvényesül, jóllehet – egyetértve Parapatics gondolatával – a standard tanítható lenne a diákok elsődleges nyelvváltozatára építve is. A 4. fejezetben a szerző kitér a NAT anyanyelvi műveltségre vonatkozó részeire, majd tapasztalataira és egy kutatás eredményeire hivatkozva, megállapítja: a pedagógusok gyakorlati munkája „nem mindig áll összhangban a tantervi elvárásokkal”. Érdekes lenne például a diákok iskolai megnyilatkozásaiban a hibatípusokat szétválasztani, azaz a nyelvjárási és a nyelvjárási hibákat megkülönböztetni. Ehhez viszont a tanároknak alapos dialektológiai tudással kell(ene) rendelkezniük. Parapatics hivatkozik Jánk István vizsgálatára

(több mint 500 magyar szakos pedagógus és pedagógusjelölt bevonásával), amely megerősítette a nyelvi diszkrimináció létét a tanári értékelésben – a köznyelvi felelet jobb minősítést kapott, még tartalmilag hiányos formában is. De a szerző is gyűjtött adatokat pedagógusoktól, kérdőívét 2015 és 2018 között 170 –en töltötték ki, ebből 57 a magyar szakos. A mintavétel véletlenszerű volt. A kutatás abból a vélekedésből indult ki, miszerint a tanárok többsége pozitívan fogadja a nyelvjárási jelenségeket, azonban a gyakorlatban inkább a standardközpontú nyelvszemléletet érvényesítik. Keveset foglalkoztak ugyanis a kérdéssel tanulmányik során, ilyen jellegű kurzusok „hiánya vagy hiányossága” miatt – említi Parapatics. Hipotézise beigazolódott, a gyakorlatban a diákok regionális nyelvhasználatát felváltja a köznyelv.

A nyelvjárási közeg csak akkor jár – a fent is említett - előnyökkel, ha a köznyelvi és a területi változat elsajátítása tudatos, használata pedig rendszeres. Nemzetközi kutatásokból idéz a szerző, elsősorban a kettősnyelvűség kérdéséhez kapcsolódóan. Ez azért fontos, mert a kettősnyelvűség pozitív példái, jelenségei erősíthetik a kétnyelvűséget is. Az 5. fejezetben Parapatics gyakorlati támpontot is nyújt a dialektológia tanításához, részben saját fejlesztésű feladatokkal. A nyelvjárásokkal való ismerkedés egyik lehetősége, véli a szerző, hogy minden diák a kereszt- vagy becene-

vével alliteráló ragadványnevet kap, amelyek utalnak a nyelvjárásokra, azok alcsoportjaira, a tájegységeire (pl. Csallóközi Csilla). Otthoni munkára pedig feladható, hogy mindenki nézzen utána, mi jellemzi azt a tájegységet, amelyikről a nevét kapta. Komplex, folyamatos munkát adhat a nyelvjárási ismeretek tanítása projektmódszerrel. De elektronikus formában is lehet gyűjteni anyagot egy-egy terület tájszólásáról. Készülhetnek a nyelvjárások témaköréhez tanulói portfóliók is, amelyek akár több tantárgyat érinthetnek, széleskörű, de hiteles források felhasználásával. A szerző itt számba vesz ingyenes digitális felületeket a portfólió alkalmazásához, amelyek valamennyire ismertté váltak, amikor 2020. első felében a koronavírus-járvány miatt online oktatást rendeltek el. Ezeket a platformokat érintőlegesen, általánosságban említi, ami azért a pedagógustársakat további tanulásra, keresésére ösztönözheti. Hasznos és fontos azoknak a kiadványoknak, honlapoknak a listázása, amelyek a tanárok felkészülését vagy a tanulók feladatmegoldását támogatják. Végül a dialektológia interdiszciplinaritására hoz példát Parapatics. A nyelvjárási jelenségek szépirodalmi megjelenését Nagy László és Szabó Magda írásain keresztül szemléleti.

A fejezetekben bemutatott, több mint ezer adatközlő válaszait feldolgozó kutatások eredményét összegzi a szerző a záró fejezetben. Utal többek között a többnor-

májú nyelvszemlélet, a megfelelő szaktudás hiányára a közoktatásban. Hangsúlyozza ezúttal is a regionális nyelvi sajátosságok szerepét a mindennapi nyelvhasználatban. Majd kijelenti, a tanárok alapos szakmódszertani ismeretek birtokában toleránsabban kezelni a diákok iskolai megnyilatkozásaiban a regionalizmusokat. Ezek megbecslése nélkül ugyanis nem beszélhetünk „megalapozott magyar identitásról” sem. A megoldás pedig túlmutat a képzésen, a szaktudáson, a segédanyagokon, vagyis az egyéni utakon. A változáshoz egy egységes, tudományosan megalapozott magyar nyelvjárási stratégiára lenne szükség – zárja az Összegzést, a kiinduló problémát Parapatics Andrea.

A kötet szakirodalmi háttere rendkívül gazdag. A témával foglalkozó magyar nyelvű munkákon túl a külföldi kiadványok, kutatások hivatkozása is széleskörű. A szerző írásmódja érthető, világos; gondolatai jól követhetők. A kutatások számszerű adatai arányosan jelennek meg az egyes fejezetekben, a nyelvi adatok pedig színesítik a tartalmat, kézzelfoghatóbbá teszik az igazolt hipotéziseket. Azonban a fekete-fehér ábrák nem mindig szemléltetik hatékonyan az adatokat, a színárnyalatok olykor nehezen választhatók szét (pl. 3. ábra 33. oldalon). A téma időszerű, hétköznapi szintereinken jelen lévő és megoldásra váró... Ehhez ad támpontokat Parapatics, adott esetben továbbgondolásra ösztönözve az olvasót, a pedagógusokat.

KLOIBER ALEXANDRA¹²

¹ tanársegéd, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar; *kloiber.alexandra@uni-sopron.hu*

² Jelen publikáció az „EFOP-3.6.1-16-2016-00018 – A felsőoktatási rendszer K+F+I szerepvállalásának növelése intelligens szakosodás által Sopronban és Szombathelyen” című projekt támogatásával valósult meg.